ŚWIĘTOKRZYSKI WOJEWÓDZKI KONSERWATOR ZABYTKÓW W KIELCACH

Kielce, dnia 11.08.2022 r.

ZRRiD.RN.5140.1.4.2022

D E C Y Z J A
W SPRAWIE WPISU DO REJESTRU ZABYTKÓW NIERUCHOMYCH WOJEWÓDZTWA ŚWIĘTOKRZYSKIEGO

Na podstawie art. 9 ust. 1, w związku z art. 3 pkt 1, 2 i 13 oraz art. 6 ust. 1 pkt 1 lit. b ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. z 2022 r., poz. 840), w związku z art. 104 ustawy z dnia 14 czerwca 1960 r. Kodeks postępowania administracyjnego (t. j. Dz. U. z 2021 r., poz. 735 ze zm.);

w wyniku postępowania administracyjnego wszczętego z urzędu pismem z dnia 10.05.2021 r., znak: ZRRiD.RN.5140.1.8.2021, dla zespołu urbanistyczno-budowlanego „Bukówka" przy ulicy Wojska Polskiego w Kielcach: dawny kompleks koszarowo-mieszkalny 4. Pułku Piechoty Legionów, zlokalizowanego na działkach nr: 1910/11 (część), 1910/9, 1910/5, 1910/4, 1910/6, 1910/8 – obręb 0024 Kielce; 41/5, 41/3, 41/23, 41/21, 41/2, 41/8, 41/9, 41/11, 41/12, 41/17 (część), 41/25 (część), 41/10 (część), 41/20, 41/22, 41/24, 43/1, 43/2 – obręb 0031 Kielce;1111/57, 1111/62, 1111/10, 1111/11, 1111/12, 1111/13, 1111/14, 1111/15, 1111/16, 1111/17, 1111/18, 1111/19, 1111/20, 1111/21, 1111/22, 1111/23, 1111/24, 1111/25, 1111/26, 1111/27, 1111/28, 1111/29, 1111/30, 1111/31, 1111/32, 1111/33, 1111/34, 1111/35, 1111/36, 1111/37, 1111/38, 1111/39, 1111/59, 1111/56, 1111/55, 1111/58, 1111/63, 1111/60, 1111/2, 1111/64, 1111/65, 1031/3 (część), 1031/5, 1310, 1111/6, 1111/41, 1111/42, 1111/43, 1111/47, 1111/48, 1111/49, 1111/50, 1111/46, 1111/61, 1111/5, 1111/1,1111/7, 1111/51, 1111/52, 1111/53, 1111/54 – obręb 0032 Kielce (w granicach określonych w załączniku graficznym),

w zakresie uszczegółowionym pismem z dnia 13.06.2022 r., znak: ZRRiD.RN.5140.1.4.2022, wskazującym ostateczny przedmiot wpisu do rejestru zabytków jako zespół budowlany dawnych koszar 4. Pułku Piechoty Legionów „Bukówka" przy ulicy Wojska Polskiego w Kielcach, złożony z terenu funkcjonalnego zespołu, określonego w załączniku graficznym oraz kluczowych obiektów budowlanych, reprezentatywnych dla uczytelnienia historycznych funkcji, cech architektonicznych i wartości zabytkowych, w składzie: koszarowiec I, łaźnia z pralnią, kuchnia i stołówka, kapliczka, dawne kasyno oficerskie oraz dawny dom dowódcy jednostki,

Świętokrzyski Wojewódzki Konserwator Zabytków w Kielcach
o r z e k a
o wpisaniu do rejestru zabytków nieruchomych województwa świętokrzyskiego zabytku:

zespołu budowlanego dawnych koszar 4. Pułku Piechoty Legionów „Bukówka" przy ulicy Wojska Polskiego w Kielcach, złożonego z terenu funkcjonalnego zespołu, określonego w załączniku graficznym nr 1 oraz kluczowych obiektów budowlanych, reprezentatywnych dla uczytelnienia historycznych funkcji, cech architektonicznych i wartości zabytkowych, w skład którego wchodzą:

- **teren zespołu zlokalizowany w obrębie nieruchomości nr:**
  - **1910/13, 1910/12 [część], 1910/8 [część], 1910/4, 1910/5, 1910/6, 1910/15 [część] – obręb: 0024 Kielce;**

- **41/34 [część], 41/8, 41/9, 41/35, 41/36, 41/37, 41/38, 41/27, 41/28, 41/21, 41/3, 41/29 [część], 41/31 [część], 41/32, 41/30 [część], 41/5, 41/11, 41/22, 41/41, – obręb: 0031 Kielce;**

- **zespół obiektów koszarowych zlokalizowany przy ulicy Wojska Polskiego w Kielcach (teren jednostki wojskowej) w składzie:**
  - **koszarowiec I (I), 1925 r., proj. Wacław Borowiecki – na działce ewid. nr 41/41, obręb: 0031 Kielce, przy ul. Wojska Polskiego 300 w Kielcach,**
  - **łaźnia z pralnią (II), 1939 r. – na działce ewid. nr 41/41, obręb: 0031 Kielce, przy ul. Wojska Polskiego 300 w Kielcach,**
  - **kuchnia i stołówka (III), 1930 r. – na działce ewid. nr 41/41, obręb: 0031 Kielce, przy ul. Wojska Polskiego 300 w Kielcach,**
  - **kapliczka (IV), 1936 r., proj. Andrzej Galica, Władysława Grzybowski – na działce ewid. nr 41/41, obręb: 0031 Kielce, przy ul. Wojska Polskiego 300 w Kielcach,**
  - **dawne kasyno oficerskie (V), ok. 1936 r. – na działce ewid. nr 1910/13, obręb: 0024 Kielce, przy ulicy Wojska Polskiego 250 w Kielcach.**
  - **dawny dom dowódcy jednostki (VI), ok. 1936 r., proj. Jan Szperling – na działce ewid. nr 1910/5, obręb: 0024 Kielce, przy ulicy Wojska Polskiego 254 w Kielcach,**

gm./pow. Kielce – zgodnie z lokalizacją i granicą zespołu wskazanymi na załączniku graficznym nr 1, stanowiącym integralny element niniejszej decyzji.

U Z A S A D N I E N I E

Świętokrzyski Wojewódzki Konserwator Zabytków w Kielcach obwieszczeniem z dnia 10.05.2021 r., znak: ZRRiD.RN.5140.1.8.2021, wszczął z urzędu postępowanie w sprawie wpisu do rejestru zabytków nieruchomych dla zespołu urbanistyczno-budowlanego „Bukówka" przy ulicy Wojska Polskiego w Kielcach: dawnego kompleksu koszarowo-mieszkalnego 4. Pułku Piechoty Legionów, w obszarze działek ewidencyjnych określonych na podstawie wypisu z rejestru gruntu z dnia 15.11.2019 r. oraz kopii mapy ewidencyjnej z dnia 21.11.2018 r., jednocześnie informując, iż ostateczny zakres wpisu do rejestru zabytków ustalony zostanie w toku postępowania oraz precyzyjnie sformułowany w decyzji kończącej niniejsze postępowanie. Jednocześnie, stosownie do art. 9 ust. 3a i 3b cyt. ustawy o ochronie zabytków informację o wszczęciu postępowania przekazano Prezydentowi Miasta Kielce. Ponadto informacja została opublikowana 21.05.2021 r. w kieleckim wydaniu Gazety Wyborczej.

Odrębnymi pismami z dnia 17.05.2021 r. organ poinformował również o wszczęciu postępowania i o skutkach prawnych wynikających z art. 10a ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami Świętokrzyski Zarząd Dróg Wojewódzkich, Wojewódzki Sztab Wojskowy w Kielcach, Garnizon Kielce – Centrum Przygotowań do Misji Zagranicznych oraz Rejonowy Zarząd Infrastruktury w Krakowie. Jednocześnie zwrócił się z prośbą o pilną interwencję i zabezpieczenie przed dostępem osób postronnych dawnego domu dowódcy jednostki, o przekazanie informacji w zakresie toczących się lub planowanych inwestycji na obszarze objętym postępowaniem administracyjnym, a także przekazania formy bezpośredniego kontaktu.

W odpowiedzi na ww. pismo jednostki organizacyjne Wojska Polskiego poinformowały o zatwierdzonych i planowanych przedsięwzięciach inwestycyjnych. Wobec powyższego, na podstawie art. 10 ust. 3 ustawy o ochronie zabytków, ŚWKZ w Kielcach opiniował planowane prace budowlane i remontowe uznając je za konieczne do zapewnienia właściwego standardu, w tym bezpieczeństwa obiektów wojskowych, jednocześnie zwracając uwagę, by realizowane prace nie wpływały na zmianę wyglądu zewnętrznego obiektów wskazanych jako zabytkowe.

Pismem z dnia 26.06.2021 r. Towarzystwo Przyjaciół Kielc z/s przy Pl. Stanisława Moniuszki 2B/4, 25-334 Kielce oraz Stowarzyszenie Historyków Sztuki Oddział Kielecki z/s przy ul. Kapitulnej 2, 25-011 Kielce wniosły o dopuszczenie do prowadzonego postępowania na prawach strony, na podstawie art. 31 § 1 pkt 2 § 3 KPA. Wobec powyższego ŚWKZ w Kielcach postanowieniem z dnia 15.06.2021 r. dopuścił Towarzystwo Przyjaciół Kielc do udziału w postępowaniu na prawach strony, oraz postanowieniem z dnia 06.07.2021 r. odmówił udziału Stowarzyszeniu Historyków Sztuki oddział kielecki, z uwagi na braki formalne wniosku – nie przedłożenie przez wnioskodawcę dokumentu potwierdzającego prawo Prezesa oddziału do

jednoosobowego występowania w przedmiotowej sprawie (wezwanie do uzupełnienia z dnia 15.06.2021 r.).

W dniu 30.09.2021 r. wpłynęła do organu kopia aktu notarialnego Repertorium A nr 2496/2020, potwierdzającego fakt nabycia przez FAMET-POL Sp. z o. o., ul. Karczówkowska 5a/110, 25-019 Kielce nieruchomości nr 1910/5, obręb 0031 Kielce, zabudowanej zabytkowym budynkiem dawnego domu dowódcy jednostki wojskowej.

Zawiadomieniem z dnia 18.10.2021 r, ŚWKZ w Kielcach zwrócił się do Prezydenta Miasta Kielce o udostępnienie na stronie internetowej i tablicy informacyjnej urzędu oraz na tablicach informacyjnych na terenie miasta obwieszczenia z dnia 18.10.2021 r., którym poinformowano o terminie oględzin nieruchomości objętych postępowaniem, o zleceniu przez organ sporządzenia opinii eksperckiej historyczno-konserwatorskiej dotyczącej przedmiotu postępowania oraz o terminie zakończenia sprawy, który wyznaczono do dnia 28.02.2022 r. Odrębnym pisami z dnia 18.10.2021 r. o terminie oględzin poinformowane zostały również jednostki organizacyjne wojska oraz FAMET–POL Sp. z o.o.

Oględziny odbyły się w dniu 28.10.2021 r., podczas prowadzonych czynności nie stawiła się żadna ze stron postępowania, będąca osobą fizyczną i prawną. Ze względu na znaczny obszar podlegający oględzinom oraz dużą liczbę obiektów budowlanych, podczas czynności dokonano szczegółowej inwentaryzacji i wykonano dokumentację fotograficzną zespołu oraz poinformowano obecne podczas oględzin zainteresowane strony (jednostki organizacyjne Wojska Polskiego), że protokół z czynności sporządzony zostanie w terminie późniejszym, po czym przesłany stronom do zapoznania się oraz wniesienia uwag i wniosków co do ustaleń organu ochrony zabytków. Protokół z oględzin przesłany został do Wojewódzkiego Sztabu Wojskowego w Kielcach, 33. Wojskowego Oddziału Gospodarczego, Rejonowego Zarządu Infrastruktury w Krakowie oraz Garnizonu Kielce wraz z pismem z dnia 21.12.2021 r., wyjaśniającym, iż zwłoka w terminie przekazania dokumentu spowodowana była skomplikowanym charakterem sprawy oraz dużym obszarem opracowania. Ponadto ŚWKZ w Kielcach wskazał na konieczność ponownych oględzin oraz poinformował, że do organu wpłynęła opinia historyczno-konserwatorska wykonana przez zewnętrznego specjalistę i zostanie ona udostępniona w całości stronom do wglądu. Podpisane bez uwag protokoły zostały odesłane: 04.01.2022 r. przez Wojewódzki Sztab Wojskowy, 20.01.2022 r. przez 33. Wojskowy Oddział Gospodarczy oraz 27.01.2022 r. przez Rejonowy Zarząd Infrastruktury w Krakowie.

W celu aktualizacji stanu prawnego nieruchomości objętych postępowaniem o wpis do rejestru zabytków, pismami z dnia 20.01.2022 r. ŚWKZ w Kielcach zwrócił się do Prezydenta Miasta Kielce o wypis z rejestru gruntów oraz kopię mapy ewidencyjnej gruntów i budynków. W odpowiedzi do organu wpłynęły dokumenty według stanu na dzień 25.01.2022 r.

Obwieszczeniem z dnia 28.02.2022 r. ŚWKZ w Kielcach zawiadomił o możliwości zapoznania się z opinią historyczno-konserwatorską dotyczącą wartości zabytkowych zespołu, która wpłynęła do organu w dniu 17.12.2021 r. oraz poinformował o wydłużeniu terminu zakończenia postępowania do dnia 31.05.2022 r., ze względu na skomplikowany charakter sprawy oraz konieczność dokonania uzupełniających czynności i analiz w związku z ww. opinią. Ponadto wskazano, że organ przygotowuje się do skorygowania zakresu wpisu do rejestru zabytków w zakresie ograniczenia liczby obiektów budowlanych objętych ochroną poprzez wpis do rejestru zabytków oraz zmiany obszaru podlegającego wpisowi do rejestru. Jednocześnie mając na uwadze, szczególny status stron – jednostek organizacyjnych Wojska Polskiego organ poinformował odrębnym pismem o treści ww. obwieszczenia oraz o terminie uzupełniających oględzin, ustalonych wcześniej telefonicznie. Dodatkowe oględziny przeprowadzono w dniu 14.03.2022 r., podczas czynności przekazano obecnym stronom informację wstępną dotyczącą wniosków z opinii historyczno-konserwatorskiej oraz ostatecznego zakresu wpisu do rejestru.

Jednocześnie ŚWKZ w Kielcach zlecił uprawnionemu geodecie wytyczenie w terenie i opracowanie mapy określającej granice obszaru dawnej strzelnicy wchodzącej w skład historycznego zespołu koszar.

Obwieszczeniem z dnia 31.05.2022 r. organ zawiadomił o wydłużeniu terminu zakończenia niniejszego postępowania do dnia 15.07.2022 r., ze względu na skomplikowany charakter sprawy. Następnie obwieszczeniem z dnia 13.06.2022 r. ŚWKZ w Kielcach poinformował o: ostatecznym

zakresie wpisu do rejestru, zakończeniu postępowania dowodowego w sprawie oraz możliwość zapoznania się z aktami i zgłoszenia wniosków, uwag i dowodów w przedmiotowej sprawie.

Pismem z dnia 24.06.2022 r. organ został zawiadomiony o przekształceniu Wojewódzkiego Sztabu Wojskowego w Kielcach w Centralne Wojskowe Centrum Rekrutacji Ośrodek Zamiejscowy w Kielcach, ul. Wojska Polskiego 251, 25-205 Kielce, będące następcą prawnym poprzedniej instytucji.

Obwieszczeniem z dnia 11.07.2022 r. ŚWKZ w Kielcach poinformował, iż z uwagi na skomplikowany charakter sprawy i konieczność analizy obszernego materiału dowodowego, decyzja kończąca przedmiotowe postępowanie zostanie wydana do dnia 12.08.2022 r.

W trakcie prowadzonego postępowania swoje uwagi co do zakresu wpisu do rejestru zabytków przedstawił pełnomocnik Wspólnoty Mieszkaniowej Budynku przy ul. Wojska Polskiego 256/258 w Kielcach. Pismem z dnia 07.12.2022 r. zwrócił się do tutejszego organu z wnioskiem o wyłączenie budynków przy ul. Wojska Polskiego 256 i 258 z planowanego zakresu wpisu do rejestru zabytków oraz o ustalenie w ramach zleconej specjalistycznej opinii czy wymienione budynki posiadają wartości pozwalającą uznać je za zabytki w rozumieniu art. 3 pkt 1 ustawy o ochronie zabytków. Ponadto wniósł o wystąpienie do zarządcy budynków: Zarządu Wspólnot Mieszkaniowych „MBM" o przedłożenie informacji o przeprowadzonych przy ww. obiektach remontach i pracach budowlanych. Jednocześnie strona zwróciła się z prośbą o zawiadomienie jej o sporządzeniu zleconej opinii. Odpowiedzi udzielono pismem z dnia 05.01.2022 r. informując, iż na obecnym etapie postępowania ŚWKZ w Kielcach analizuje dotychczas zgromadzone informacje i opracowuje aktualizację zakresu planowanego wpisu do rejestru zabytków. Ponadto poinformowano, że zlecona ekspertyza dotycząca wartości zabytkowych zespołu wpłynęła do organu w dniu 17.12.2021 r. – organ jest na etapie jej analizy, weryfikowania zawartości formalnej i merytorycznej. Po pozytywnej weryfikacji jej zawartości oraz przygotowaniu propozycji ostatecznego stanowiska w sprawie zakresu wpisu do rejestru, strony postępowania zostaną poinformowane w odrębnym obwieszczeniu, tj. w trybie dotychczasowym, o możliwości zapoznania się z opracowaniem. Ponadto zaznaczono, iż pełnomocnik strony, ze względu na zwrócenie się do organu w tej sprawie zostanie również indywidualnie poinformowany. Jednocześnie, uwzględniając żądania strony w piśmie z dnia 07.12.2021 r., organ wezwał pełnomocnika wspólnoty, do niezwłocznego przedłożenia do organu ochrony zabytków pełnego omówienia prac remontowych i budowlanych przeprowadzonych przy przedmiotowych obiektach od 2014 r. tj. od objęcia obiektów ochroną zabytków poprzez ujęcie w Gminnej Ewidencji Zabytków Miasta Kielce. Do dnia zakończenia postępowania dowodowego dokumentacja nie wpłynęła do organu. Pismem z dnia 04.03.2022 r. pełnomocnik wspólnoty podtrzymał swoje stanowisko z pisma z dnia 29.11.2021 r. i ponownie wniósł o wyłączenie z zakresu wpisu wskazanych budynków mieszkalnych oraz wyraził uwagi co do treści opinii eksperckiej. Pismem z dnia 07.04.2022 r. organ udzielił stronie odpowiedzi wskazując, iż forma ochrony przedmiotowych budynków określona zostanie po weryfikacji zebranego materiału dowodowego, a o zakresie planowanego wpisu do rejestru zabytków, uwzględniającym rozróżnienie form ochrony konserwatorskiej, ŚWKZ w Kielcach poinformuje w odrębnym obwieszczeniu, natomiast ostateczny zakres wpisu zostanie precyzyjnie sformułowany w decyzji o wpisie do rejestru zabytków kończącej przedmiotowe postępowanie. Ponadto wskazano, iż ŚWKZ w Kielcach utrzymuje również swoje stanowisko, iż przedmiotowe budynki mieszkalne stanowią integralny element całego zespołu dawnych koszar, który składa się nie tylko z obiektów wojskowych, ale również dawnego osiedla mieszkaniowego oficerskiego i podoficerskiego wraz z infrastrukturą towarzyszącą i posiadają wartości zabytkowe uzasadniające objęcie ich ochroną konserwatorską.

Pismem z dnia 08.06.2022 r. przedstawiciel wspólnoty zwrócił się do organu z prośbą o udzielnie informacji o planowanym terminie zakończenia postępowania oraz wskazanie czy ŚWKZ w Kielcach zlecał kolejne specjalistyczne opinie w przedmiotowej sprawie. Odpowiedzi udzielono w dniu 17.06.2022 r. informując o zakończeniu postępowania dowodowego oraz o terminie wydania decyzji kończącej niniejsze postępowanie. Ponadto poinformowano, iż organ nie zlecał wykonania kolejnych specjalistycznych opinii.

W uzupełnieniu powyższego stwierdzić należy, że organ ochrony zabytków, równolegle do prowadzonych czynności administracyjnych poszukiwał literatury przedmiotu oraz prowadził kwerendy historyczne, m.in. w Centralnym Biurze Historycznym i Muzeum Historii Kielc.

Uzasadnienie merytoryczne

Będący przedmiotem niniejszego postępowania zespół dawnych koszar 4. Pułku Piechoty Legionów „ na Bukówce" przy ul. Wojska Polskiego w Kielcach zlokalizowany jest w południowo-wschodniej części miasta, na skraju osiedla „Telegraf" i „Bukówka" przy drodze wojewódzkiej nr 764 prowadzącej w stronę Daleszyc. Ulokowany jest po zachodniej stronie ul. Wojska Polskiego, od północy i południa graniczy z lasem, od zachodu z zabudową mieszkalną i ul. Klecką. Teren częściowo zajmuje południowo-wschodni stok góry Telegraf, stopniowo opadający w kierunku południowym.

Organizacja zespołu jest osiowa z podziałem na strefy funkcjonalne i z przecinającymi się prostopadle ciągami komunikacyjnymi, z bramą wjazdową od ul. Wojska Polskiego. W środkowej części terenu, wokół placu apelowego skupione jest centrum historyczne, ze zlokalizowanymi na osi podłużnej: od północny koszarowcem I (1925 r.) oraz od południa koszarowcem II (1936 r.). Plac apelowy, obecnie zagospodarowany zielenią skwer, zamknięty jest od zachodu budynkiem kuchni i mniejszym skwerem poniżej niej. Na północny-wschód od koszarowca I skupione są budynki administracyjne o największym historycznym znaczeniu: wartownia (1939 r.), sztab (1935 r.), izba chorych (1933 r.) oraz kwatermistrzostwo (1930 r.). Z kolei na zachód od koszarowca I zlokalizowane są obiekty gospodarcze, spośród których największe znacznie mają: łaźnia (1939 r.) oraz dwa magazyny (1934 r. i 1939 r.). Obecnie część północna i północno-zachodnia to teren administracyjno-gospodarczy z budynkami administracji oraz magazynami i garażami – w większości współczesnymi obiektami obsługującymi jednostkę wojskową. W części południowej, na południe od koszarowca II, zlokalizowany jest teren wydłużonego, owalnego placu sportowego, obecnie w otoczeniu szerokiego pasa zieleni, z kaplicą drewnianą (1936 r.) w części zachodniej oraz zadrzewionym terenem przy południowej granicy zespołu, gdzie zlokalizowane są m.in. urządzenia techniczne jednostki.

W północnej części terenu, na północ od ul. Kleckiej znajdują się pozostałości strzelnicy z zachowanymi betonowymi bunkrami i dawnym budynkiem magazynowym oraz zabudowania osiedla mieszkalnego z dwoma budynkami podoficerskimi (1928 r.), blokiem oficerskim (1928 r.), dawnym domem dowódcy jednostki (1936 r.) i budynkiem dawnego kasyna oficerskiego (1936 r.), przy którym relikty strzelnicy rekreacyjnej.

Pierwotny zakres historycznej jednostki, podział oraz funkcja całości są wciąż doskonale czytelne. Obecnie na terenie koszar znajduje się ok. 50 różnego rodzaju obiektów budowlanych naziemnych – historycznych i współczesnych. Na historyczny zespół koszarowy składają się natomiast: koszarowiec I, koszarowiec II, budynek sztabu, budynek wartowni, budynek kwatermistrzostwa, budynek izby chorych, kapliczka, łaźnia z pralną, kuchnia i stołówka, budynki magazynów, budynek garaży, budynek stajni, hydrofornia, przepompownia wody, dawne kasyno oficerskie, dawny dom dowódcy jednostki, dawne domy oficerskie (obecnie ul. Wojska Polskiego nr 251, 256, 258), dawne domy podoficerskie (obecnie ul. Wojska Polskiego nr 252, 253, 259, 261), dawne kasyno podoficerskie (obecnie ul. Wojska Polskiego nr 257) oraz obszar z zachowanymi reliktami strzelnicy. Przy czym do ochrony poprzez wpis do rejestru zespołu budowlanego dla zespołu obiektów, wybrane zostały budynki, dla których zidentyfikowano wysoki poziom zachowanej oryginalnej substancji zabytkowej oraz wysokie wartości wyróżniające poszczególne obiekty spośród całego założenia. Teren całego założenia znajduje się natomiast w gminnej i wojewódzkiej ewidencji zabytków.

W toku prowadzonego postępowania zrezygnowano natomiast z objęcia przedmiotowym wpisem do rejestru terenu kolonii mieszkaniowej, zlokalizowanej po wschodniej stronie ul. Wojska Polskiego. Obszar ten posiada kompozycyjną i historyczną wartość, jednak z uwagi na dokonane przekształcenia w układzie przestrzennym oraz poszczególnych obiektów składowych nie zakwalifikowany został do ochrony rejestrowej. Wpisem do rejestru zabytków objęty został zatem teren po zachodniej stronie ul. Wojska Polskiego, obejmujący koszary, obszar ćwiczebny, relikty strzelnicy oraz modernistyczną zabudowę kolonii mieszkaniowej Wojskowego Funduszu

Mieszkaniowego. Teren ten jest jednorodny, w niewielkim stopniu przekształcony, dający obraz całego zamierzenia inwestycyjnego.

Zabudowę wpisaną do rejestru zabytków stanowią następujące obiekty scharakteryzowane poniżej.

Koszarowiec I to budynek w stylistyce historyzującej, murowany z cegły, tynkowany, rozplanowany na symetrycznym rzucie, część główna na planie prostokąta z osiowym ryzalitem oraz dwoma skrzydłami bocznymi. Wydłużony, dwukondygnacyjny korpus z podkreśloną architektonicznie częścią środkową i skrajnymi, wydatnymi, prostopadłymi skrzydłami, przekryty wysokim wielospadowym dachem, uwydatnionym nad częścią środkową i skrzydłami. Elewacja frontowa od strony południowej, symetryczna, z 9-osiową częścią środkową, 15-osiowymi częściami bocznymi oraz 3-osiowymi skrzydłami. Osie wyznaczone przez prostokątne otwory okienne (stolarka współczesna, o trójdzielnym, horyzontalnym podziale), w parterze części bocznych w półkoliście zamkniętych wnękach. Część środkowa z reprezentacyjnie podkreślonym wejściem głównym ujęta 6 pilastrami z prostymi głowicami, w wielkim porządku, podtrzymującymi zredukowane belkowanie. Powyżej, w partii dachu uskokowa ścianka szczytu z oknem termalnym. Elewacje boczne 8-osiowe, bez artykulacji, z prostokątnymi otworami okiennymi jak w elewacji frontowej. Elewacja tylna o układzie symetrycznym, z wyryzalitowaną częścią środkową i skrzydłami. Część centralna, 11-osiowa, z trzema, środkowymi osiami lekko cofniętymi w stosunku do lica elewacji. W partii dachu nad 3-osiową częścią centralną niewielki trójkątny szczyt. Otwory okienne o zróżnicowanych rozmiarach i kształtach z wtórną stolarką.

Łaźnia z pralnią: modernistyczny budynek na rzucie zbliżonym do prostokąta, o rozczłonowanej, niesymetrycznej bryle, z ryzalitami klatek schodowych, kontrastującymi z prostopadłościenną bryłą główną (korpus od południa). Budynek przekryty dachem płaskim. Elewacje korpusu: 7-osiowa zachodnia, 8-osiowa wschodnia, 2-osiowa południowa. Ryzalit północny, wyższy od korpusu głównego, ryzalit zachodni nieco mniejszy – w ścianach szczytowych obu ryzalitów wysokie, pionowe okna pasmowe. Ryzality podkreślone opracowaniem cokołu i obramień okiennych wykonanych w okładzinie z cegły. Schody betonowe oryginalne, w elewacji północnej z jednostronnym, półokrągłym opracowaniem stopnic (od wschodu) oraz zaoblonymi krawędziami stopni.

Kuchnia ze stołówką wzniesiona na planie litery „u" o krótkich ramionach, zwróconych ku wschodowi. Bryłę budynku tworzy: wyższa część środkowa (zachodnia), niższe, dwuelementowe skrzydła oraz centralnie umieszczony komin o prostokątnej podstawie. Skrzydła zamykające wewnętrzny, niewielki dziedziniec złożone z symetrycznych części: wyższej, o dwuspadowym dachu oraz niższej o dachu jednospadowym. Komin, ustawiony centralnie w części zachodniej, jest około dwa razy wyższy od niej. Elewacje gładkie, bez artykulacji. Układ okien i drzwi niesymetryczny, przy elewacjach rampy i podjazdy. Stolarka współczesna, okna prostokątne w większości dwudzielne z nadświetlem, część drzwi również z nadświetlem. Obiekt po termomodernizacji.

Kapliczka – w charakterze stylu zakopiańskiego, drewniana (sosna), wzniesiona na planie trapezu, w konstrukcji sumikowo-łątkowej oraz częściowo wieńcowej z ostatkami, na kamiennej podmurówce. Dach wielospadowy, zwieńczony krzyżem i sterczynami, od frontu półszczytowy, z tyłu trójkątna, ślepa pseudofacjatka. Ściany z ociosanych belek, o prostej krawędzi od wewnątrz, przekrycie dachu blachą płaską łączoną na rąbek, w kolorze grafitowym. Od frontu podcienia, ograniczone, lekko wyoblonymi parami kolumn, poprzedzone schodkami. Na osi dwuskrzydłowe drzwi wejściowe, harmonijkowe, o wykroju prostokąta zamkniętego łukiem koszowym. W elewacjach bocznych pojedyncze okna, prostokątne, zamknięte półkoliście. W szczycie dekoracja z motywem tzw. wschodzącego „słonecka".

Budynek dawnego kasyna oficerskiego, modernistyczny, założony jest na rzucie nieregularnym. Kompozycja bryły budynku rozczłonkowana, zgeometryzowana i asymetryczna, ukształtowana addycyjnie z trzech prostopadłościennych bloków o zróżnicowanej wysokości. Część północna dwukondygnacyjna, trójosiowa od wschodu oraz czteroosiowa od północy i zachodu. Część południowa jednokondygnacyjna, o dwóch wysokościach – niższa w tylnej partii, z tarasem od

zachodu. Elewacja frontowa i tylna czteroosiowe, boczna bez otworów okiennych i drzwiowych. Część wschodnia jednokondygnacyjna, niższa od pozostałych. Elewacje: południowa oraz wschodnia jednoosiowe. Wejście główne umiejscowione od wschodu, podkreślone wyoblonym narożnikiem i poprzedzone schodami. Elewacje bez artykulacji, osie wyznaczone poprzez prostokątne otwory okienne i drzwiowe. Budynek przekryty dachem płaskim, oddzielnym dla każdego członu.

Budynek po termomodernizacji, elewacje tynkowane, zachowany cokół opracowany w cegle. Stolarka okienna i drzwiowa współczesna, częściowo zabezpieczona roletami zewnętrznymi.

Dawny dom dowódcy jednostki, modernistyczny, na planie nieregularnym, zbliżonym do kwadratu. Bryła asymetryczna, złożona z geometrycznych członów, stopniowo cofniętych względem siebie. Od północy dwukondygnacyjna, od południa z jedną kondygnacją, ponad którą taras, z parawanową ścianą od frontu, przeprutą trzema, półkolistymi arkadami. W południowo-zachodnim narożniku również taras ze schodami, ograniczony niskim murkiem, wyoblonym na zakończeniu. Od północy zejście do piwnicy. Od strony wschodniej wejście główne z zadaszeniem, poprzedzone schodami. Elewacje bez podziałów, osie wyznaczone przez prostokątne otwory okienne i drzwiowe. Zachowany detal w postaci poziomych pasów w tynku, ujmujących otwory okienne oraz w polach międzyokiennych. Tarasy i schody wejściowe ujęte ażurową, metalową balustradą.

Teren wokół ogrodzony, zadrzewiony – drzewa pełnią rolę zamknięcia posesji od frontu. Od tyłu zaniedbany ogród, ze znaczną ilością wysokich drzew iglastych.

Uwarunkowania historyczne

Budowa koszar na Bukówce nieodłącznie wiąże się z odzyskaniem niepodległości oraz budową i organizacją struktur wojskowych w niepodległej Polsce. Zostały zbudowane dla 4. Pułku Piechoty Legionów 2. Dywizji Piechoty Legionów. Jednostka ta wywodziła się z 4. Pułku Piechoty Legionów Polskich (tzw. Czwartaków) sformowanego w marcu 1915 r. w Rozprzy koło Piotrkowa Trybunalskiego. Po wybuchu I wojny światowej, w sierpniu 1914 r. do Kielc wkroczyła Kompania Kadrowa Strzelców dowodzona przez Józefa Piłsudskiego. Zorganizowane oddziały zostały zaprzysiężone we wrześniu tego samego roku jako 1. Pułk Piechoty Legionów Polskich. Jesienią 1915 r. w strukturze Legionów znalazł się 4. Pułk Piechoty Legionów, a Kielce zostały wybrane jako jego siedziba.

Żołnierze pułku w większości pochodzili z terenów Galicji, w tym wielu z Podhala, a stosunkowo duży odsetek było pochodzenia chłopskiego. Pierwszym dowódcą pułku (od marca 1915 do września 1917 r.) był ppłk. Bolesław Roja. W lipcu 1915 r. pułk ruszył na front, pierwsze walki stoczono na Lubelszczyźnie, gdzie już na przełomie lipca i sierpnia zdobył uznanie po trzydniowej bitwie pod Jastkowem. Zimą 1915/1916 r. legioniści skierowani na front wołyński, który w tym czasie ustabilizował się, rozpoczęli budowę osiedla w strefie frontowej. Osiedla te cechowała oryginalność rozwiązań i estetyka wykonania – szczególnie wyróżniały się obiekty II Brygady Legionów Polskich, w skład której wchodził 4. Pułk Piechoty Legionów Polskich. Tworzyły je 3 osady: Rojowe Osiedle, Nowe Kukle i Nowy Jastków. Rojowe Osiedle, nazwane na cześć dowódcy, wybudowane pod kierunkiem Andrzeja Galicy, wyróżniało się okazałością i estetyką, w tym stosowaniem elementów zdobnictwa zakopiańskiego. Wiosna 1916 r. Czwartacy wybudowali kaplicę w stylu zakopiańskim – jej projektantem obok majora Andrzeja Galicy był porucznik Władysław Grzybowski. Osiedle przetrwało do lipca 1916 r., kiedy to zostało zniszczone przez wojska carskie podczas działań wojennych. Wierna kopia kapliczki, po zniszczeniu oryginału, wzniesiona została na terenie zespołu koszar na Bukówce.

7 października 1916 r., po dwuletnich walkach na froncie, pułki legionowe zostały wycofane znad Stochodu do Baranowicz, a następnie na Mazowsze, w związku z podjętymi przez państwa centralne przygotowaniami do ogłoszenia Królestwa Polskiego i planami przekształcenia Legionów w kadrę przyszłego Wojska Polskiego.

W lipcu 1917 r. większość legionistów, zgodnie z zaleceniami J. Piłsudskiego, odmówiła złożenia przysięgi wierności Niemcom i Austrii. W wyniku odmowy 4. pułk piechoty rozwiązano, a część żołnierzy internowano w obozach w Szczypiornie i Beniaminowie. Pułk postawiono w stan

likwidacji, natomiast jego komenda formalnie funkcjonowała do 15 listopada 1917 r. Ostatnim pełniącym obowiązki dowódcy pułku był kpt. Józef Kustroń, późniejszy generał WP.

Pułk odtworzono w listopadzie 1918 r. dzięki staraniom jego dawnego dowódcy Bolesława Roji. Na początku 1919 r., stojąc w obliczu inwazji Armii Czerwonej dokonywano przekształceń organizacyjnych wojsk polskich. 13 stycznia 1919 r. została zorganizowana we Lwowie tzw. Grupa kpt. Grzybowskiego, złożona z dwóch batalionów 4. pułku piechoty: kpt. de Leveaux i kpt. Krudowskiego. 18 stycznia 1919 r. została ona przemianowana na 4. pułk piechoty Legionów, **a 5 lutego 1919 r. rozkazem Wodza Naczelnego potwierdzono nazwę jednostki – 4. Pułk Piechoty Legionów.** Dowództwo przejął ppłk Juliusz Zulauf i niezwłocznie rozpoczął reorganizację pułku. W maju 1919 r. do Kielc przeniesiony został batalion zapasowy 4. Pułku Piechoty Legionów pod dowództwem kpt Mieczysława Kulikowskiego, podporządkowany Dowództwu Okręgu Generalnego nr III „Kielce". Oddział zajął porosyjskie koszary przy ul Prostej. W następnych miesiącach 4. Pułk Piechoty Legionów walczył o ustanowienie granic państwa polskiego między innymi pod Lwowem i na Śląsku Cieszyńskim, brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej pod Lidą, Hrubieszowem i nad Berezyną.

Ostateczny kształt kielecki garnizon uzyskał we wrześniu 1922 r., gdy zakwaterowano ostatnią część 4. Pułku Piechoty Legionów oraz nowoprzybyły 2. Pułk Artylerii Polowej Legionów. W skład kieleckiego garnizonu weszło także dowództwo 2. Dywizji Piechoty Legionów oraz pluton żandarmerii.

Problemem formułującego się garnizonu było odpowiednie zakwaterowanie żołnierzy i oficerów. Wojsko Polskie zaraz po odzyskaniu niepodległości przejęło kieleckie koszary zbudowane przez Rosjan, m.in. przy ul. Prostej, Szerokiej, Chęcińskiej, Staszica i pod Telegrafem, była to jednak ilość niewystarczająca do zakwaterowania kilku tysięcy żołnierzy, jednocześnie nie odpowiadały one XX-wiecznym wymogom. Zredukowany do dwóch batalionów pułk piechoty rozmieszczono w porosyjskich koszarach przy ul. Prostej i Młynarskiej (ob. Mielczarskiego), a później w obiektach przy ul. Mickiewicza (obecnie Głowackiego) i Szerokiej oraz przejściowo – przy ul. Chęcińskiej. 2. pułk artylerii lekkiej Legionów, zajął koszary Fijałkowskiego i koszary na Kawecczyźnie. Ponadto wynajmowano również budynki w centrum Kielc, a lazaret, koszary przy ul. Głowackiego oraz bocznica przy dworcu były wykorzystywane przez cały garnizon.

Wobec powyższego, mając na uwadze zapewnienie odpowiednich warunków zakwaterowania i służby wojskowej jako koniecznych do utrzymania morale i mobilizacji jednostek wojskowych, w 1924 r. podjęto decyzję o budowie nowoczesnych koszar na odległej o 3 km od miasta Bukówce.

Według założeń planistycznych koszary składać miały się z dwóch zespołów zabudowań, położonych po dwóch stronach drogi do Sukowa i Daleszyc – obecnie przy ul. Wojska Polskiego. Prócz zasadniczych obiektów wojskowych miała powstać kolonia mieszkaniowa dla kadry pułku. Autorem pierwszych projektów był Wacław Nowakowski, jednak ostatecznie zrezygnował on z realizacji podjętego zadania, a głównym architektem zespołu koszar został kielecki architekt Wacław Borowiecki. W jego koncepcji część koszarowa znalazła się po zachodniej stronie drogi. Zaplanował tam trzy spore budynki koszarowe. Gmachy ustawione w podkowę otaczały obszerny, niemal kwadratowy dziedziniec, z otwartą przestrzenią od północnego-wschodu, gdzie ulokowano wjazd w obręb zespołu koszarowego. Obok stanąć miała wartownia i kolejny budynek. Wzdłuż drogi oddzielającej teren wojskowy od gruntów wsi Mójcza rozmieszczono dalsze budynki, m.in. kuchnię i stołówkę oraz magazyny, natomiast po stronie północno-zachodniej zaprojektowano budynki magazynowo-warsztatowe, w tym skład broni. Po stronie południowo-wschodniej stanąć miał budynek sztabowy, wokół którego przewidziano miejsce na place ćwiczeń. Po stronie południowej zaplanowane były dwa budynki, zapewne izba chorych i garaże. Cały obszar podzielono alejkami przecinającymi się pod kątem prostym.

Poświęcenie kamienia węgielnego pod budowę nowych koszar odbyło się w 1925 r. Jako pierwszą z realizacji oddanych do użytku był stadion sportowy 4. Pułku Piechoty Legionów, a jego formalnego otwarcia dokonał Józef Piłsudski w 1926 r. Z pierwszej fazy budowy części koszarowej pochodzi zatem: budynek główny – koszarowiec batalionowy (l. 1925-1928), budynek kwatermistrzostwa (1930 r.), kuchnia i stołówka (1930 r.) oraz powstałe w latach 1930-1934, na podstawie projektów standardowych z katalogu obiektów koszarowych, opracowanych przez Ministerstwo Spraw Wojskowych, magazyny, stajnie, wozownie i garaże.

1 lipca 1927 r., decyzją Józefa Piłsudskiego powstał Fundusz Kwaterunku Wojskowego (FKW), którego głównym celem było zapewnienie kadrze zawodowej mieszkań w nowym, murowanym, piętrowym budownictwie. FKW utworzony przy Ministerstwie Spraw Wojskowych, przeznaczony był na budowę domów mieszkalnych – stałych kwater przysługujących wyłącznie oficerom i żonatym podoficerom zawodowym w służbie stałej, w stanie czynnym. Także w ramach działalności FKW, w 1928 r. przystąpiono do budowy kolonii mieszkalnej na Bukówce.

Borowiecki przeznaczył dla niej wąski klin terenu pomiędzy drogą (obecną ul. Wojska Polskiego), a gruntami wsi Mójcza oraz tamtejszymi kamieniołomami. Na takim terenie rozplanowano osiedle kilkurodzinnych bloków mieszkalnych o wysokich dachach i widocznej artykulacji fasad, które w historyzującej stylistyce łączyły charakter budownictwa koszarowego i tendencje stylu dworkowego. Zgodnie z regulaminami część oficerska i podoficerska były odseparowane. Część oficerska stanęła w północnej partii terenu, bliżej miasta. Przy zachodniej granicy działki, równolegle do drogi zrealizowano dwa bloki oficerskie. Z zachowanego planu wynika, że podobnych domów miało powstać jeszcze pięć (przy zachodniej i północnej granicy działki), wokół prostokątnego, zamkniętego półkoliście placu. Borowiecki zakładał także realizację dwóch bliźniaczych willi, zapewne przeznaczonych dowódcy i najwyższym oficerom pułku oraz kasyna na osi niewielkiego placu. Strefa podoficerska zaplanowana została również po wschodniej stronie drogi do Kielc, na południe od części oficerskiej, na działce w formie wydłużonego klina. Do chwili przerwania prac układ ten jednak zrealizowany został w niewielkim stopniu. Z zaplanowanych 10 domów wielorodzinnych wzniesiono jedynie dwa. Ponadto oś główna tej części osiedla zamknięta została budynkiem kasyna.

Początkowo prace w zespole prowadziła firma budowlana „inż. Stefan Manasterski i Jan Szafran" z Sambora. Realizowano równolegle projekty budynków mieszkalnych FKW oraz kolejne elementy zespołu koszar. Z powodu niewystarczającego tempa prac, budowę kolonii domów przejęła firma „Inż. Rafał Plesner, dr. Czesław Kłoś i Spółka".

Dalsza budowa zespołu koszarowo-osiedlowego wstrzymana została ze względu na brak wystarczająco wydajnych lokalnych ujęć wody, jak również z uwagi na niesprzyjające warunki ekonomiczne. W 1928 r. na Bukówce zakwaterowany został jeden batalion.

Do prac budowlanych pozwoliła wrócić względna stabilizacja gospodarcza i rosnący dynamicznie budżet wojska. Decyzję o kontynuacji budowy koszar wydał ówczesny wiceminister spraw wojskowych gen. Felicjan Sławoj-Składkowski, m.in. dzięki staraniom gen. Zulaufa i płk. Bolesława Ostrowskiego. Wznowienie prac w 1933 r. było realne, gdyż pojawiła się możliwość realizacji „wojskowej" sieci i podpięcia jej do wodociągów miejskich – powołanych w 1929 r.

Inwestycji nie zrealizowano jednak w pierwotnie planowanym kształcie. Po wznowieniu prac zmieniono kierownictwo budowy, co sprawiło, że projektu autorstwa Borowieckiego nie kontynuowano. Kolejne elementy zespołu koszar i osiedla zaprojektowali kieleccy architekci: Jan Szperling i Henryk Walczak. Zaproponowany przez Borowieckiego regularny układ został znacznie przekształcony w części koszarowej i niemal całkowicie zatarty w osiedlu mieszkaniowym.

Najbardziej dostrzegalną zmianą była rezygnacja z otoczenia placu apelowego identycznymi w formie koszarowcami. Sam plac apelowy, pierwotnie bardzo rozległy, został ostatecznie okrojony.
Z pierwotnie projektowanego, dużego zespołu zrealizowano zaledwie kilka obiektów. W stylistyce zbliżonej do koszarowca I wzniesiono budynek kwatermistrzostwa (ok. 1930 r.), w jego pobliżu znalazły się również: izba chorych (1933 r.), budynek sztabu (1931 r.), oraz budynek wartowni (1931 r.). W północno-zachodniej części zaplanowanego przez Borowieckiego dziedzińca stanął obszerny budynek kuchni parowej i stołówki (1930 r.), sąsiadujący z budynkiem mieszczącym łaźnie z pralnią (1933 r.). Na miejscu planowanego południowego budynku koszarowego postawiono w latach 1935-1936 modernistyczny koszarowiec nr 2. W 1935 przy boisku sportowym stanęła drewniana kaplica, replika pierwszej, zbudowanej przez żołnierzy 4 PP Leg. w Rojowym Osiedlu pod Opatową w 1916 r. Powstała też strzelnica karabinowa w lesie na północ od zespołu koszarowego, pod stokiem Telegrafu, za ul. Klecką. W tej samej części zalesionej działki, między koszarami a osiedlem, oddano do użytku otwartą pływalnię (nieużywana od lat 60. została rozebrana w 2017 r.). Po 1935 r. pułk, z wyjątkiem jednego batalionu, który pozostał w starych budynkach przy ul. Prostej, przeniósł się do nowych koszar.

Budowę osiedla mieszkaniowego wznowiono w lipcu 1933 r. Podobnie jak w przypadku zespołu koszarowego, także na osiedlu nastąpiła zmiana stylistyczna i nowe projekty zakładały

wznoszenie budynków o modernistycznym charakterze. Ponadto rozbudowę kontynuowano także po zachodniej stronie drogi, gdzie powstało kasyno oficerskie (1936 r.), dom oficerski (1936 r.), dom dowódcy jednostki (1936 r.) oraz dwa domy podoficerskie (1936 r.). Dom dowódcy jednostki (proj. Jan Szperling) zaprojektowany dla koszar kieleckich otrzymał śmiałą, minimalistyczną formę. Budynek oficerski zaprojektowany przez Jana Szperlinga zrealizowano także w Postawach na Wileńszczyźnie w zespole koszar uważanych wówczas za najnowocześniejsze w Polsce. Z kolei domy podoficerskie projektu Henryka Walczaka powstały także dla kadry podoficerskiej w Baranowiczach, Brześciu nad Bugiem i w Postawach. Mieszkania oficerskie i podoficerskie różniły się powierzchnią, wyposażeniem i wykończeniem wnętrz. Mieszkania w blokach oficerskich były trzypokojowe, z łazienką i kuchnią (ze spiżarnią i wnęką sypialną dla służącej). Podłoga w kuchni wykonana była z desek sosnowych, w pokojach klepka dębowa, w łazience terakota. Bloki kadry oficerskiej miały wanny i ogrzewanie piecowe. Znajdowały się w nich piwnice i pomieszczenia przeznaczone na pralnię. Kasyno, zgodnie z instrukcjami poprzedzone zostało zieleńcem (w okresie PRL-u otrzymał on dodatkowo fontannę i geometryczne założenie ścieżek z ławkami), natomiast z drugiej strony powstała strzelnica na broń małokalibrową i łucznictwo – zlikwidowana ostatecznie w latach 70. XX w. W 1937 r. rozpoczęto budowę kolejnego bloku podoficerskiego według projektu Szperlinga, natomiast nie został on ukończony przed wybuchem wojny i prawdopodobnie rozebrany.

Po rozpoczęciu II wojny światowej Luftwaffe zrzuciła kilkanaście bomb na koszary wojskowe na Bukówce. Zrzucone ładunki nie wyrządziły jednak większych szkód. Po opuszczeniu koszar przez wojsko we wrześniu 1939 r. zostały one splądrowane przez miejscową ludność. Po zajęciu miasta, w koszarach na Bukówce zorganizowano jeden z punktów zbornych polskich jeńców, a po wywiezieniu ich do obozów jenieckich, zakwaterowano oddziały niemieckie. W sierpniu 1944 r. z Kielc, znajdujących się w strefie przyfrontowej, ewakuowano niemieckich urzędników oraz volksdeutschów. Po ciężkich walkach, 15.01.1945r. miasto zostało zdobyte przez wojska sowieckie. Po wojnie koszary na Bukowce były zdewastowane nie tyle przez Niemców, co okoliczną ludność. We wrześniu 1945 r. na Bukówkę przybył 4 pułk piechoty 2. Warszawskiej Dywizji Piechoty im. gen. H. Dąbrowskiego. Rozpoczęto prace remontowe, naprawiono wodociągi, kanalizację, instalacje elektryczne i centralne ogrzewanie. Budynki pokryto blachą lub dachówką. Po zakończeniu okupacji koszary i kolonię mieszkaniową przejęły oddziały 2. Dywizji. W zachowanej karcie inwentaryzacyjnej zniszczenia osiedla mieszkaniowego określono na 25% (w koszarach było to 15 %), co było najpewniej wynikiem grabieży opuszczonych domów przez okoliczną ludność.

Po 1945 r. w obrębie osiedla zaszły znaczące zmiany: jeden z bloków oficerskich został rozbudowany i stał sie siedzibą Wojewódzkiego Sztabu Wojskowego, dom dowódcy przekształcono na przedszkole, a teren wokół bloków oficerskich zagospodarowano dodatkowymi garażami i budynkami pomocniczymi. Po wschodniej stronie osiedla wytyczona została nowa droga dojazdowa, powstały także nowe obiekty: bloki mieszkalne i pawilon handlowy. Ponadto kasyno podoficerskie zostało przebudowane i ocieplone, co doprowadziło do zatarcia jego bryły i elementów stylowych. Z kolei przy zachodniej pierzei ul. Wojska Polskiego, przed budynkiem dawnego domu dowódcy powstał parking i pętla autobusowa.

1 czerwca 1957 r. pułk przemianowano na 4 Pułk Piechoty Zmechanizowanej, następnie na 4. Puławski Pułk Zmechanizowany im. Ludowych Partyzantów Ziemi Kieleckiej. W latach 1963 – 1975 na Bukówce stacjonował również Kielecki Pułk Obrony Terytorialnej im. Leona Koczaskiego. Pułk posiadał jeden blok koszarowy oraz budynek dla dowództwa i sztabu, a warunki zakwaterowania oceniano jako bardzo niezadowalające. W 1968 r. postulowano, aby przy dalszej rozbudowie liczebnej pułku wybudować na Bukówce nowy blok koszarowy. Do istotnej rozbudowy koszar jednak nie doszło. Zadawalano się prowizorycznymi rozwiązaniami.

Koszary nieprzerwanie do dziś stanowią siedzibę jednostek wojskowych. W roku 1989 powstało Wojskowe Centrum Szkolenia dla potrzeb Sił Pokojowych Organizacji Narodów Zjednoczonych jako centralny ośrodek przygotowawczy, skupiający odpowiednio wykwalifikowaną kadrę dydaktyczną. Z upływem lat centrum z siedzibą w Kielcach stało się głównym ośrodkiem przygotowującym polskich żołnierzy i pracowników wojska do udziału w zagranicznych misjach i operacjach pokojowych. Z dniem 1 lipca 2004 r. ośrodek przeformowano na Centrum Szkolenia na Potrzeby Sił Pokojowych. Obecnie tradycję wojskową w Kielcach kontynuuje, sformowane w roku 2011, Centrum Przygotowań do Misji Zagranicznych.

Analiza wartości zabytkowych

Znajdujące źródło w ustawie o ochronie zabytków wartości zabytkowe – historyczne, artystyczne i naukowe stanowią pojęcia podstawowe, rozwijane w analizach konserwatorskich uwarunkowanych rozważaniami naukowymi i praktyką konserwatorską.

Wartość historyczna omawianego zespołu powiązana jest z dziejami miasta, wynika z funkcji jaką pełniły koszary kieleckie od czasu wybuchu I wojny światowej i w okresie międzywojennym jako siedziba garnizonu wojskowego o istotnym znaczeniu. Tym samym zespół ten wraz z zabudową stanowi dokument historii wojskowości XX wieku, materialne świadectwo rozwoju i przemian przestrzennych miasta oraz ciągłości jego tradycji wojskowych.

Budowa koszar był jedną z największych i najważniejszych inwestycji międzywojennych Kielc. Wzniesienie kompleksu budynków służących wojsku stanowiło ważny etap w życiu miejscowości, wiązało się z jej rozwojem gospodarczym i społecznym. Poprzez ścisły związek z lokalnym życiem społecznym, kulturalnym i gospodarczym garnizon Wojska Polskiego stał się jednym z ważniejszych elementów organizmu miejskiego Kielc w okresie dwudziestolecia międzywojennego. Żołnierze, a przede wszystkim zawodowa kadra garnizonu, stanowiła istotny element patriotycznej i kulturalnej elity ówczesnych Kielc.

Garnizon będący siedzibą **4. Pułku Piechoty Legionów** był miejscem ważnych funkcji społecznych i politycznych, związany jest z działalnością istotnych osób, zasłużonych dla wojskowości oraz z wydarzeniami historycznymi ważnymi w skali regionu i kraju.

Powstanie zespołu silnie związane jest z dążeniami niepodległościowymi. Koszary nie będące pozostałością po działalności zaborców, a w całości wzniesione dla potrzeb Wojska Polskiego, stanowią istotny element umacniania zdolności obronnych centralnej Polski i budowania tożsamości narodowej, jak również były symbol młodej państwowości. Istotnym nośnikiem tych znaczeń jest kapliczka „bliźnia" z wołyńską, która stanowiła „pomnik" dążeń do niepodległości. Wartości tego obiektu zostały zidentyfikowane najwcześniej spośród wszystkich budowli składających się na przedmiotowy zespół koszarowy, o czym świadczy karta ewidencyjna opracowana w 1994 r.

Budowa koszar związana jest również z działalnością znaczących architektów – absolwentów wydziałów architektury Politechniki Warszawskiej i Lwowskiej – tworzących na terenie Kielc, regionu świętokrzyskiego i całego kraju.

Ponadto z materialnym odzwierciedleniem wartości historycznych zabytku związana jest autentyczność jego substancji – w kontekście materiału i struktury. Przedmiotowe założenie utrwalone jest w sposobie zagospodarowania terenu i zachowane w zaprojektowanych granicach. Pomimo przeprowadzonych modernizacji cały kompleks objęty wpisem do rejestru zachował czytelny układ kompozycyjny. Utrzymana została skala zabudowy, jej intensywność, układ przestrzenny oraz w znacznej mierze zewnętrzny wygląd poszczególnych budynków poprzez zachowanie ich gabarytów, kształtów dachów, kompozycji elewacji i detali. W dużej mierze zachowana jest również ciągłość pierwotnej funkcji założenia, obiekty są użytkowane w sposób i z myślą dla której zostały zaprojektowane i zbudowane – z wyjątkiem obecnie nieużytkowanego domu dowódcy. Miejsce to, poprzez historię stacjonujących kolejno jednostek wojskowych oraz służących w nich żołnierzy jest trwale związane z powstaniem niepodległego państwa polskiego, a potem formowaniem Wojska Polskiego i tradycją Ludowego Wojska Polskiego, jak również obecnie stanowi siedzibę istotnego ośrodka szkoleniowego Sił Zbrojnych Rzeczpospolitej Polskiej.

Na **wartości artystyczne** budynków tworzących zespół składa się ukształtowanie ich bryły, rzutu, wykorzystany materiał budowlany, kompozycja i artykulacja oraz detal elewacji. Ponadto wartość wynika również z wysokiej jakości wykonania oraz powstania założenia jak i poszczególnych jego elementów zgodnie z indywidualnymi projektami znaczących architektów. Stąd wartość artystyczną posiada także cały zespół koszar jako przemyślane pod względem kompozycyjnym i funkcjonalnym założenie architektoniczne.

W pierwszej fazie realizacji budowle uzyskały charakter monumentalny i reprezentacyjny. Sięgając do tradycji wojskowej oraz potęgi I Rzeczpospolitej i nawiązując w swojej stylistyce do rozwiązań historyzujących – poprzez wyraz architektoniczny – miały ukazywać siłę odrodzonego państwa. W ten sposób również w przypadku budynków o charakterze użytkowym podkreślano rangę armii w życiu odradzającego się państwa.

Przedmiotowy zespół stanowi integralną całość pod względem historycznym oraz funkcjonalnym i jest istotnym punktem w strukturze miasta – charakterystycznym architektonicznie, przestrzennie i planistycznie. Ogólna pierwotna dyspozycja zespołu zachowała się poprzez utrzymane szlaki komunikacyjne, strefowanie funkcjonalne oraz wartościowe obiekty zabudowy. Budynek koszarowca najbardziej reprezentacyjny spośród obiektów zespołu, położony w centrum założenia uzyskał cechy klasycyzujące, związane z tzw. stylem dworkowym, powszechnie stosowanym w budownictwie wojskowym lat 20. XX w. Wejście do budynku podkreślone pseudoportykiem, wspartym na pilastrach w wielkim porządku.

Po wznowieniu prac i zmianie architekta zabudowa otrzymała nową stylistykę – modernistyczną, w której pojawiły się rozwiązania zarówno z zasobu dekoracyjnego art déco, jak i funkcjonalizmu. Architektura ta charakteryzuje się zredukowaną formą o prostych bryłach geometrycznych, z gładkimi elewacjami, które otrzymały nieliczne elementy dekoracyjne, podkreślające proporcje formy za pomocą oszczędnych środków: zgeometryzowanego detalu zróżnicowanych faktur. Wśród zabudowy należy wskazać unikatowe obiekty powstałe według indywidualnych projektów: budynek łaźni z pralnią, zachowany w nieprzekształconej formie oraz dawny dom dowódcy – jednostkowo projektowana willa z poł. lat 30. XX w. Dom dowódcy poprzez swoją odrębność, rezydencjonalny charakter i znaczącą jakość architektoniczną podkreślał wysoką pozycję społeczną dowódcy 4. Pułku Piechoty Legionów. Minimalistyczna, kubistyczna forma o rozczłonkowanej bryle urozmaicona została tarasami, otworami okiennymi o różnej wielkości oraz pasami ryflowania. Istotna jest również ekspozycja obiektu. Willa umiejscowiona została w otoczeniu wysokiej zieleni o charakterze leśno-parkowym. Autor projektu Jan Szperling sięgając do rozwiązań architektów niemieckich zwrócił część funkcjonalną willi w stronę zadrzewionego ogrodu, natomiast elewacja frontowa z nielicznymi oknami stanowiła ścianę odcinającą dom od ulicy.

Budynek łaźni z pralnią ukazuje tendencje do nadawania budynkom użytkowym tworzącym zabudowę koszarową reprezentacyjnej formy. Budynek o geometrycznej formie, złożonej z różnej wielkości brył otrzymał gładkie elewacje z rytmicznie rozmieszczonymi otworami okiennymi oraz elementami dekoracyjnymi w postaci ceglanego opracowania obramienia otworów drzwiowych i cokołu budynku oraz wyoblonych stopni schodów.

Budynek kuchni ze stołówką to tzw. projekt gotowy, który miał mieć zastosowanie w innych zespołach koszarowych. Jest to rozwiązanie wzorcowe i pierwsze tego typu w budownictwie wojskowym.

Przedmiotowy zespół stanowi zatem świadectwo przemian stylistycznych w architekturze dwudziestolecia międzywojennego zachodzących w budownictwie wojskowym. Budownictwo to realizowane przez znaczących i wybitnych architektów dość szybko przyjmowało nowe trendy artystyczne, a poprzez nowatorskie rozwiązania architektoniczne wyraża nowy etap w rozwoju kraju. Osiedle mieszkaniowe realizowane przez Fundusz Kwaterunku Wojskowego charakteryzuje się solidnością i wysoką jakością wykonania wraz z uwzględnieniem wyglądu estetycznego budowli. Zadanie projektowania powierzano najwybitniejszym architektom, co sprawiło, że realizacje FKW stały się wzorcem, punktem odniesienia dla wznoszonych ówcześnie budynków mieszkalnych np. pocztowców, urzędników czy kolejarzy. Budowa koszar jako jedna z najważniejszych inwestycji międzywojennych Kielc przyczyniła się zatem do rozwoju architektury modernistycznej w prowincjonalnym ośrodku miejskim.

Przedmiotowy zespół posiada również **wartości naukowe**. Stanowi źródło do badań nad rozwojem przestrzennym Kielc oraz ich zabudowy. Posiada wartość świadka/ dokumentu historii – obiektu charakterystycznego dla rodzaju i epoki. Obrazuje on również rozwój tendencji i nurtów artystycznych w architekturze, w szczególności w XX-wiecznym budownictwie koszarowym. Obiekty wybudowano według obowiązujących wówczas wzorców użytkowych charakterystycznych dla zespołów koszarowych, stąd dzisiaj możliwe jest odczytanie ich pierwotnego przeznaczenia. Przedmiotowy zabytek może stać się zatem przedmiotem badań jako temat samodzielny, jak również stanowić element analizy porównawczej w szerszym opracowaniu. Ponadto zespół stanowi istotny obiekt zainteresowań badaczy, gdyż niesie informacje ważne dla politycznych i społecznych dziejów regionu i kraju.

Z wartością naukową powiązana jest również wartość edukacyjna. Garnizon kielecki podtrzymuje pamięć historyczną o stacjonujących na Bukówce jednostkach wojskowych, m.in.

poprzez organizację wydarzeń rocznicowych. Podczas corocznych obchodów Święta Pułkowego „Czwartaków" przypominana jest historia i dokonania 4. Pułk Piechoty Legionów w walkach o niepodległość kraju.

Przedmiot wpisu do rejestru i zakres ochrony konserwatorskiej

W konsekwencji powyższego należy zaznaczyć, że **podstawy formalne i przesłanki przemawiające za wydaniem decyzji o wpisie do rejestru zabytków nieruchomych w niniejszym postępowaniu wskazane w zapisach ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami**, zostały w niniejszym postępowaniu poddane gruntownej analizie i wyjaśnieniu. Objęcie pełniejszą i indywidualną ochroną konserwatorską przedmiotowego zespołu koszar spoczywa na ŚWKZ i wynika z obowiązku zapewnienia przez organ administracji publicznej warunków prawnych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków. Zgodnie z art. 9, pkt 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami do rejestru wpisuje się zabytek nieruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy.

Podstawą określenia form ochrony konserwatorskiej są przepisy: art. 3 pkt 1 i 2 cyt. ustawy, który definiuje *zabytek nieruchomy* jako nieruchomość, jej części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, którego zachowanie leży w interesie społecznym, ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową. Jednocześnie w pkt. 13 tego artykułu, zdefiniowane zostało pojęcie *zespołu budowlanego* jako powiązanej przestrzennie grupy budynków, wyodrębnionej ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi. W konsekwencji, niezależenie od stanu zachowania ochronie konserwatorskiej stosownie do art. 6 ust. 1 pkt lit. b cyt. ustawy podlegają m.in. układy urbanistyczne, ruralistyczne i zespoły budowlane.

Przedmiot ochrony konserwatorskiej stanowią następujące obiekty: koszarowiec I, łaźnia z pralnią, kuchnia ze stołówką, kapliczka, dawne kasyno oficerskie oraz dawny dom dowódcy jednostki jako kluczowe elementy architektoniczne zespołu w ich formie zewnętrznej (kubatura, dyspozycja elewacji, estetyka, zastosowane materiały), z uwzględnieniem ich nieznacznych przekształceń. Oznacza to, że zewnętrzne cechy architektoniczne i estetyczne wymienionych obiektów podlegają ścisłej ochronie konserwatorskiej w celu zachowania ich charakteru, formy i substancji zabytkowej. Dodatkowo wpisem objęto teren zespołu w jego historycznych granicach, ze względu na zachowanie jego kluczowych cech rozplanowania i funkcjonalnych walorów przestrzennych. Powyższa ustawowa definicja zespołu jednoznacznie wskazuje, że ochrona konserwatorska nie może ograniczać się wyłącznie do ochrony obiektów budowlanych tworzących ten zespół, ale musi również uwzględniać ochronę obszaru, w obrębie którego występują relacje przestrzenne między nimi.

Niniejsza decyzja o wpisie do rejestru w sposób obiektywny definiuje podmiot i przedmiot ochrony i wartości zespołu w celu podkreślenia jego rangi zabytkowej i odrębności w układzie urbanistycznym miasta (funkcjonalnej, historycznej i przestrzennej) oraz aktualizuje wiedzę o obiekcie i ukazuje jego znaczenia w zasobie dziedzictwa kulturowego województwa świętokrzyskiego oraz całego kraju.

Podsumowanie

Zabudowa przedmiotowego zespołu koszar dotychczas objęta była ochroną konserwatorską wynikającą z ujęcia w Gminnej Ewidencji Zabytków Miasta Kielce (przyjętej zarządzeniem z 2014 r.), ponadto w wojewódzkiej ewidencji zabytków województwa świętokrzyskiego figuruje kapliczka 4. Pułku Piechoty na podstawie karty ewidencyjnej opracowanej w 1994 r. Wszczęcie niniejszego postępowania poskutkowało rozpoznaniem historycznym, przestrzennym i architektonicznym zespołu dawnych koszar przy ul. Wojska Polskiego w Kielcach. Kwerenda pozwoliła na udokumentowanie i wyklarowanie się stanowiska organu ochrony zabytków w stosunku do zespołu, w związku z czym dziś doskonale zdajemy sobie sprawę z rangi, wartości i znaczenia tego zespołu dla rozwoju

przestrzennego i społecznego Kielc, a także unikatowości tego założenia dla regionu świętokrzyskiego i całego kraju. Wobec powyższego ŚWKZ w Kielcach podjął działania zmierzające do objęcia ochroną konserwatorską całego założenia, tak by zapewnić ochronę terenu i obiektów należących do zespołu dawnych koszar – z rozróżnieniem ich stanu zachowania oraz uwzględnieniem relacji przestrzennych. Tym samym prowadzona jest procedura aktualizacji wojewódzkiej ewidencji zabytków. Wśród budynków o zidentyfikowanych wartościach zabytkowych, oprócz obiektów objętych niniejszym wpisem do rejestru, wyróżnić należy: koszarowiec II, budynek sztabu, budynek wartowni, budynek kwatermistrzostwa, budynek izby chorych, budynek magazynu I, budynek magazynu IA, budynek magazynu II, budynek garaży, budynek stajni, dawne domy oficerskie (obecnie ul. Wojska Polskiego nr 251, 256, 258), dawne domy podoficerskie (obecnie ul. Wojska Polskiego nr 252, 253, 259, 261), dawne kasyno podoficerskie (obecnie ul. Wojska Polskiego nr 257). Ponadto obszar z zachowanymi reliktami strzelnicy.

Występując w niniejszym postępowaniu w imieniu interesu społecznego, organ jest zobligowany do ochrony zachowanych elementów dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń, zwłaszcza jego kluczowych i dobrze zachowanych elementów. Objęcie ochroną wynikającą z wpisu do rejestru zabytków następuje na podstawie decyzji właściwego konserwatora zabytków działającego jako organ I instancji w ramach przyznanego mu upoważnienia zawartego w przepisach art. 93 ust. 1 w związku z art. 10 cyt. ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Tym samym, będący przedmiotem niniejszego postępowania zespół budowlany dawnych koszar 4. Pułku Piechoty Legionów przy ulicy Wojska Polskiego w Kielcach spełnia wszelkie warunki wymagane przy wpisie do rejestru zabytków nieruchomych – posiada wskazane w art. 3 pkt 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wartości historyczne, artystyczne i naukowe oraz jego zachowanie leży w interesie społecznym.

Uwzględniając powyższe, orzeczono jak w sentencji.

POUCZENIE

Od niniejszej decyzji stronom służy prawo do wniesienia odwołania do Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w Warszawie za pośrednictwem Świętokrzyskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Kielcach, ul. Paderewskiego 34A, 25-502 Kielce, w terminie 14 dni od daty jej otrzymania.

W trakcie biegu terminu do wniesienia odwołania, każda ze stron może zrzec się prawa do wniesienia odwołania wobec ŚWKZ w Kielcach. Z dniem doręczenia organowi oświadczenia o zrzeczeniu się prawa do wniesienia odwołania przez stronę (lub ostatnią ze stron) decyzja staje się ostateczna i prawomocna.

Świętokrzyski Wojewódzki
Konserwator Zabytków w Kielcach

mgr Joanna Modras

Załącznik 1. Mapa ze wskazaniem lokalizacji oraz zakresu wpisu do rejestru zabytków – Kielce, ul. Wojska Polskiego, zespół dawnych koszar.
Załącznik 2. Pouczenie o skutkach wpisu do rejestru zabytków (wybrane przepisy).
Załącznik 3. Wykaz stron postępowania (w związku z ochroną danych osobowych wykaz nie jest upubliczniany, pozostaje w aktach sprawy)

Otrzymują (zpo):

1. Centrum Przygotowań do Misji Zagranicznych w Kielcach, ul. Wojska Polskiego 300, 25-205 Kielce
2. Centralne Wojskowe Centrum Rekrutacji – Ośrodek Zamiejscowy w Kielcach, ul. Wojska Polskiego 251, 25-205 Kielce
3. Ministerstwo Obrony Narodowej – Rejonowy Zarząd Infrastruktury w Krakowie, ul. Mogilska 85, 30-901 Kraków
4. 33 Wojskowy Oddział Gospodarczy w Nowej Dębie, ul. Anieli Krzywoń 1, 39-460 Nowa Dęba
5. Prezydent Miasta Kielce, Rynek 1, 25-303 Kielce
6. FAMET-POL Sp. z o. o., ul. Karczówkowska 5a/110, 25-019 Kielce
7. Miejski Zarząd Dróg w Kielcach, ul. Prendowskiej 7, 25-395 Kielce
8. Państwowe Gospodarstwo Leśne – Lasy Państwowe: Nadleśnictwo Kielce, ul. Hubalczyków 15, 25-668 Kielce
9. Agencja Mienia Wojskowego, ul. Nowowiejska 26A, 00-011 Warszawa; adres do Korespondencji: Agencja Mienia Wojskowego Oddział Regionalny w Krakowie, ul. Montelupich 3, 31-155 Kraków
10. Towarzystwo Przyjaciół Kielc, Pl. Stanisława Moniuszki 2B/4, 25-334 Kielce
11. Narodowy Instytut Dziedzictwa w Warszawie
12. – 85. Strony według wykazu w załączniku nr 3 – otrzymują poprzez obwieszczenie

86. a/a (4x)

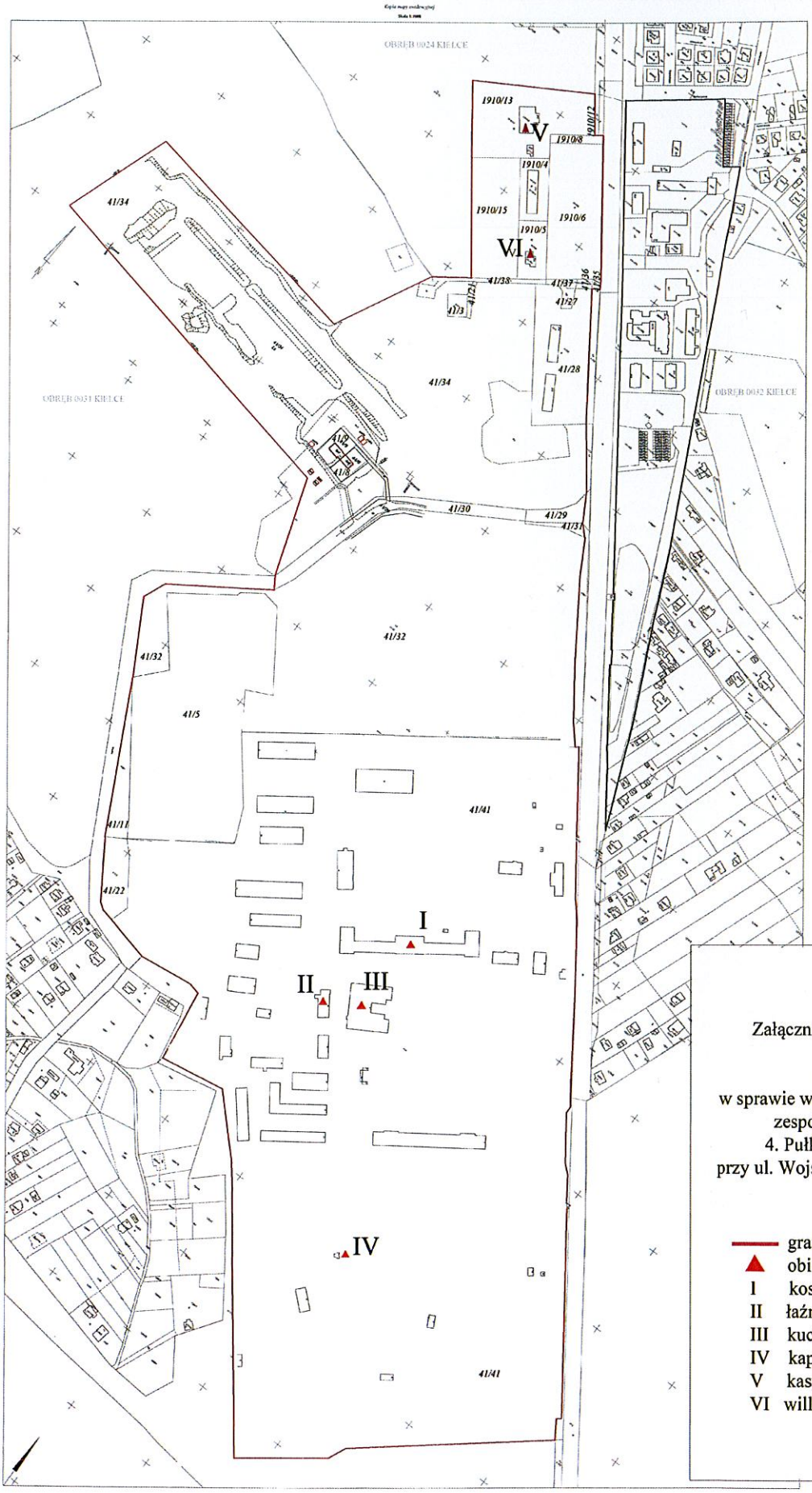

WOJEWÓDZKI URZĄD
OCHRONY ZABYTKÓW
w KIELCACH
ul. Ignacego Paderewskiego 34 A
25-502 Kielce, tel. 41 330 18 00

Świętokrzyski Wojewódzki
Konserwator Zabytków w Kielcach

mgr Joanna Modras

Załącznik nr 1 do decyzji ŚWKZ w Kielcach
z dnia 11.08.2022 r.
znak: ZRRiD.RN.5140.1.4.2022
w sprawie wpisu do rejestru zabytków nieruchomych:
zespołu budowlanego dawnych koszar
4. Pułku Piechoty Legionów „Bukówka"
przy ul. Wojska Polskiego w Kielcach, gm./pow. loco

granica obszaru wpisanego do rejestru zabytków
▲ obiekty budowlane wpisane do rejestru
I koszarowiec
II łaźnia i kuchnia
III kuchnia ze stołówką
IV kapliczka drewniana
V kasyno oficerskie
VI willa oficerska

WOJEWÓDZKI URZĄD
OCHRONY ZABYTKÓW
w KIELCACH
ul. Ignacego Paderewskiego 34 A
25-502 Kielce, tel. 41 330 18 00

Załącznik nr 2 do decyzji ŚWKZ w Kielcach z dnia 11.08.2022 r., znak: ZRRiD.RN.5140.1.4.2022, w sprawie wpisu do rejestru zabytków nieruchomych województwa świętokrzyskiego

Świętokrzyski Wojewódzki
Konserwator Zabytków w Kielcach

mgr Joanna Modras

POUCZENIE
o skutkach wpisu do rejestru zabytków nieruchomych

Niniejsze pouczenie zawiera jedynie przybliżenie najważniejszych przepisów określających skutki wpisu do rejestru. Pełną treść przepisów zawiera ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (j. t. Dz. U. z 2022, poz. 840)

Wpisanie obiektów do rejestru zabytków pociąga za sobą skutki określone przepisami cyt. ustawy, w szczególności:

1. Opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:
   1) naukowego badania i dokumentowania zabytku;
   2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
   3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
   4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
   5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury. **(art. 5)**

2. Do rejestru wpisuje się zabytek nieruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy. **(art. 9, ust. 1)**

3. Od dnia wszczęcia postępowania w sprawie wpisu zabytku do rejestru do dnia, w którym decyzja w tej sprawie stanie się ostateczna, przy zabytku, którego dotyczy postępowanie, zabrania się prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich, robót budowlanych i podejmowania innych działań, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku. Zakaz, o którym mowa, dotyczy także robót budowlanych objętych pozwoleniem na budowę albo zgłoszeniem, a także działań określonych w innej decyzji pozwalającej na ich prowadzenie. **(art.10a, ust. 1 i 2)**

1. Zabytek wpisany do rejestru, który uległ zniszczeniu w stopniu powodującym utratę jego wartości historycznej, artystycznej lub naukowej, albo którego wartość będąca podstawą wydania decyzji o wpisie do rejestru nie została potwierdzona w nowych ustaleniach naukowych, zostaje skreślony z rejestru. Skreślenie z rejestru następuje na podstawie decyzji ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego. **(art. 13, ust. 1, 5)**

2. Zagospodarowanie na cele użytkowe zabytku wpisanego do rejestru wymaga posiadania przez jego właściciela lub posiadacza:
   - dokumentacji konserwatorskiej określającej stan zachowania zabytku i możliwości jego adaptacji, z uwzględnieniem historycznej funkcji i wartości tego zabytku,
   - uzgodnionego z WKZ programu prac konserwatorskich, określającego zakres i sposób ich prowadzenia oraz wskazującego niezbędne do zastosowania materiały i technologie,
   - uzgodnionego z WKZ programu zagospodarowania zabytku wraz z otoczeniem oraz dalszego korzystania z tego zabytku, z uwzględnieniem wyeksponowania jego wartości.
     (art. 25 ust. 1, pkt 1, 2, 3)

   W celu spełnienia w/w wymogów WKZ udostępnia właścicielowi lub posiadaczowi nieodpłatnie posiadaną dokumentację i umożliwia dokonanie niezbędnych odpisów. **(art. 25 ust. 2)**

3. W umowie sprzedaży, zamiany, darowizny lub dzierżawy, a także oddaniu w trwały zarząd zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru, stanowiącego własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, przy określaniu sposobu korzystania z tego zabytku należy nałożyć, jeżeli stan zachowania zabytku tego wymaga, na nabywcę lub dzierżawcę obowiązek przeprowadzenia w określonym terminie niezbędnych prac konserwatorskich przy tym zabytku. **(art. 26, ust. 1)**

4. Na wniosek właściciela lub posiadacza Wojewódzki Konserwator Zabytków przedstawia zalecenia konserwatorskie określające sposób korzystania z zabytku, jego zabezpieczenia i konserwacji oraz zakres dopuszczalnych zmian. **(art. 27)**

5. Niezależnie od obowiązków wynikających z opieki nad zabytkami **(art. 5)** właściciel lub posiadacz zabytku wpisanego do rejestru lub znajdującego się w wojewódzkiej ewidencji zabytków zawiadamia WKZ o:
   - uszkodzeniu, zniszczeniu, zaginięciu lub kradzieży zabytku oraz zagrożeniu dla zabytku nie później niż w terminie 14 dni od dnia powzięcia wiadomości o wystąpieniu zdarzenia lub zagrożenia;
   - zmianach dotyczących stanu prawnego zabytku, nie później niż w terminie miesiąca od dnia ich wystąpienia lub powzięcia o nich wiadomości. **(art. 28)**

6. Organy ochrony zabytków, w czasie uzgodnionym z właścicielem, posiadaczem zabytku lub obiektu posiadającego cechy zabytku, mogą prowadzić badania w miejscu, w którym się ten obiekt znajduje **(art. 29 ust. 1)**. Za szkody wyrządzone w związku z badaniami, o których mowa w art.29.1 i art. 30.1, przysługuje odszkodowanie na zasadach określonych w Kodeksie cywilnym. **(art. 29 ust. 3)**

7. Właściciel lub posiadacz zabytku nieruchomego lub nieruchomości o cechach zabytku obowiązany jest udostępnić ten zabytek bądź nieruchomość wykonawcy badań w celu ich przeprowadzenia. **(art. 30 ust. 1)**

8. Pozwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków wymaga:
   - prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru,
   - wykonywanie robót budowlanych w otoczeniu zabytku,
   - prowadzenie badań konserwatorskich, architektonicznych i archeologicznych
   - dokonywanie podziału,
   - przemieszczanie zabytku wpisanego do rejestru,
   - umieszczanie na zabytku wpisanym do rejestru urządzeń technicznych, tablic, reklam, napisów
   - podejmowanie działań, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku wpisanego do rejestru. **(art. 36 ust.1)**

9. Wojewódzki Konserwator Zabytków może uzależnić wydanie pozwolenia na prace przy zabytku od przeprowadzenia, na koszt wnioskodawcy, niezbędnych badań konserwatorskich, architektonicznych lub archeologicznych. Egzemplarz dokumentacji badań jest przekazywany nieodpłatnie dla WKZ. **(art. 36 ust. 4)**

10. Pozwolenia, o których mowa w art. 36.1, wydaje się na wniosek osoby fizycznej lub jednostki organizacyjnej posiadającej tytuł prawny do korzystania z nieruchomości, wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu albo ograniczonego prawa rzeczowego lub stosunku zobowiązaniowego. **(art. 36 ust. 5)**

11. Pozwolenie na prowadzenie badań konserwatorskich i architektonicznych przy zabytku wpisanym do rejestru wydaje się również na wniosek osób fizycznych lub jednostek organizacyjnych zamierzających prowadzić te badania. **(art. 36 ust. 7)**

12. Występujący z wnioskiem o pozwolenie na prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich lub badań konserwatorskich i architektonicznych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków zobowiązany jest zapewnić kierowanie tymi pracami lub badaniami przez osoby spełniające wymagania określone w ustawie tj. art. 37a ust.1 i 2, art. 37b ust 1 i 3, art. 37 d ust. 1 albo art. 37 e ust. 1. **(art. 36a)**

13. Wojewódzki Konserwator Zabytków lub działający z jego upoważnienia pracownicy Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków prowadzą kontrolę przestrzegania i stosowania przepisów dotyczących ochrony zabytków i opieki nad nimi. Czynności kontrolne przeprowadza się w obecności kontrolowanej osoby lub kierownika jednostki bądź osoby przez niego upoważnionej, w terminie obustronnie uzgodnionym. Kontrolujący uprawniony jest do wstępu na teren nieruchomości, oceny stanu zachowania i zabezpieczenia zabytku, sprawdzenia zgodności wszelkich działań podejmowanych przy zabytkach wpisanych do rejestru oraz prowadzonych badań z zakresem lub warunkami określonymi w pozwoleniu i zatwierdzoną dokumentacją, żądania informacji i dokumentów mających związek z zakresem kontroli. **(art. 38)**

14. Z czynności kontrolnych sporządzany jest protokół, do którego osoba kontrolowana może wnieść umotywowane uwagi i zastrzeżenia. **(art. 39)**

15. Na podstawie ustaleń wynikających z kontroli, w przypadku stwierdzenia nieodpowiedniego stanu zachowania kontrolowanego zabytku, wojewódzki konserwator zabytków może wydać zalecenia

pokontrolne usunięcia stwierdzonych nieprawidłowości, w określonym terminie, o ile ich charakter nie uzasadnia wydania decyzji o której mowa w art. 49. **(art. 40)**

16. W przypadku stwierdzenia, że działanie lub zaniechanie osoby kontrolowanej narusza przepisy art. 109-118 ustawy, wojewódzki konserwator zabytków kieruje zawiadomienie do organów ścigania o popełnieniu przestępstwa lub wykroczenia. **(art. 41)**

17. Wojewódzki Konserwator Zabytków wydaje decyzję o wstrzymaniu prac lub badań zabytku wykonywanych bez jego pozwolenia lub w sposób odbiegający od zakresu i warunków określonych w pozwoleniu. **(art. 43)**

18. W przypadku wykonania prac bez pozwolenia lub w sposób niezgodny z zakresem i warunkami określonymi w pozwoleniu, Wojewódzki Konserwator Zabytków wydaje decyzję nakazującą przywrócenie zabytku do poprzedniego stanu, uporządkowanie terenu lub doprowadzenie zabytku do jak najlepszego stanu we wskazany sposób i w określonym terminie – na koszt osoby, która dopuściła się naruszenia przepisów o zabytkach. **(art. 45)**

19. Wojewódzki Konserwator Zabytków może wydać decyzję nakazującą przeprowadzenie prac konserwatorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru, jeżeli ich wykonanie jest niezbędne ze względu na zagrożenie zniszczeniem lub uszkodzeniem zabytku. **(art. 49)**

20. W przypadku wystąpienia zagrożenia dla zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru, polegającego na możliwości jego zniszczenia lub uszkodzenia, Starosta na wniosek WKZ, może wydać decyzję o zabezpieczeniu tego zabytku w formie ustanowienia czasowego zajęcia do czasu usunięcia zagrożenia. Przepisy o gospodarce nieruchomościami stosuje się odpowiednio. **(art. 50 ust. 3)**

21. Jeżeli nie jest możliwe usunięcie zagrożenia, o którym mowa w ust. 3, zabytek nieruchomy może być na wniosek WKZ wywłaszczony przez Starostę na rzecz Skarbu Państwa lub gminy właściwej ze względu na miejsce położenia tego zabytku, w trybie i na zasadach przewidzianych w przepisach o gospodarce nieruchomościami. **(art. 50 ust. 4)**

22. Osoba fizyczna lub prawna posiadająca tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego albo stosunku zobowiązaniowego finansuje prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy tym zabytku. **(art. 71)**

23. Właściciel lub posiadacz zabytku wpisanego do rejestru może ubiegać się o udzielenie dotacji celowej z budżetu państwa na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy tym zabytku. **(art. 73)** Generalne zasady udzielania dotacji określono w **art. 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80** cyt. ustawy.

24. Dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru może być udzielana przez organ stanowiący gminy lub powiatu, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale. **(art. 81)**

25. Właściciel lub posiadacz zabytku wpisanego do rejestru zabytków, który nie powiadomił właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków (lub właściwego ministra do spraw kultury i dziedzictwa narodowego) o:

    - uszkodzeniu, zniszczeniu, zaginięciu lub kradzieży, nie później niż w terminie 14 dni od dnia powzięcia wiadomości o wystąpieniu zdarzenia;
    - zagrożeniu dla zabytku nie później niż w terminie 14 dni od dnia powzięcia wiadomości o wystąpieniu zagrożenia;
    - zmianach dotyczących statusu prawnego zabytku, nie później niż w terminie miesiąca od dnia ich wystąpienia lub powzięcia o nich wiadomości;

    podlega karze pieniężnej w wysokości od 500 do 2000 zł. **(art. 107a)**

26. Osoba fizyczna lub jednostka administracyjna, która uniemożliwia lub utrudnia dostęp do zabytku organowi ochrony zabytków, wykonującemu uprawnienia wynikające z ustawy podlega karze pieniężnej od 500 do 2000 zł. **(art. 107c)**

27. Kto bez pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków podejmuje przy zabytku działania wskazane w art. 36 ust. 1 ustawy lub realizuje je niezgodnie z zakresem i warunkami określonymi w pozwoleniu wojewódzkiego konserwatora zabytków podlega karze pieniężnej od 500 do 500 000 zł. **(art. 107d)**

28. Kto wbrew obowiązkowi nie wykonuje zaleceń pokontrolnych, o których mowa w art. 40 ustawy, podlega karze pieniężnej w wysokości od 500 do 50 000 zł. **(art. 107e)**

29. Karę pieniężną uiszcza się w terminie 14 dni od dnia, w którym decyzja o jej nałożeniu stałą się ostateczna. Wierzycielem należności z tytułu kar pieniężnych jest organ który nałożył kary i który przekazuje je na rachunek Narodowego Funduszu Ochrony Zabytków. **(art. 107f, 107h, 107i)**

30. Dla kar pieniężnych stosuje się przepisy działu IV Kodeksu postępowania administracyjnego. **(art. 107g)**

31. Sprawca niszczenia lub uszkodzenia zabytku podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do 5 lat. **(art. 108)**

32. Właściciel lub posiadacz zabytku, który nie zabezpieczył go w należyty sposób przed uszkodzeniem lub zniszczeniem podlega karze aresztu, ograniczenia wolności albo grzywny. **(art. 110)**

33. Kto będąc właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru lub innego zabytku znajdującego się w wojewódzkiej ewidencji zabytków nie powiadomi WKZ o:
    - uszkodzeniu, zniszczeniu, kradzieży lub zagrożeniu dla zabytku - niezwłocznie po powzięciu wiadomości o wystąpieniu zdarzenia,
    - zmianach dotyczących stanu prawnego zabytku nie później niż w terminie miesiąca od ich wystąpienia lub powzięcia o nich wiadomości, podlega karze grzywny. **(art. 113)**

34. Kto uniemożliwia lub utrudnia dostęp do zabytku organowi ochrony zabytków, wykonującemu uprawnienia wynikające z ustawy, podlega karze grzywny. **(art. 114)**

35. Kto bez pozwolenia albo wbrew warunkom pozwolenia prowadzi prace konserwatorskie, restauratorskie, roboty budowlane lub badania przy zabytku wpisanym do rejestru lub roboty budowlane w jego otoczeniu, podlega karze grzywny. **(art. 115)**

36. Kto bez pozwolenia umieszcza na zabytku wpisanym do rejestru urządzenia techniczne, tablice, reklamy oraz napisy, podlega karze grzywny. **(art. 118)**

37. Kto nie wykonuje zaleceń pokontrolnych wydanych przez WKZ, podlega karze grzywny. **(art. 119)**

UWAGA:
Skutki prawne w zakresie uprawnień i obowiązków wynikających z wpisania obiektu do rejestru zabytków określone są również przepisami następujących ustaw:

1. Ustawa z dnia 31 stycznia 1959 r. o cmentarzach i chowaniu zmarłych (j. t. Dz. U. z 2020 r., poz. 1947)
2. Ustawa z dnia 28 lipca 1983 r. o podatkach od spadków i darowizn (j. t. Dz. U. z 2021, poz. 1043)
3. Ustawa z dnia 15 listopada 1984 r. o podatku rolnym (j. t. Dz. U. z 2020, poz. 333)
4. Ustawa z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych (j. t. Dz. U. z 2021 r., poz. 1970 ze zm.)
5. Ustawa z dnia 28 września 1991 r. o lasach (j. t. Dz. U. z 2020 r., poz. 1463)
6. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (j. t. Dz. U. z 2020, poz. 55 ze zm.)
7. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. - Prawo budowlane (j. t. Dz. U. z 2020 r., poz. 1333ze zm.)
8. Ustawa z dnia 3 lutego 1995 r. o ochronie gruntów rolnych i leśnych (j. t. Dz. U. z 2017 r., poz. 1161 ze zm.)
9. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (j. t. Dz. U. z 2020 r., poz. 1990 ze zm.)
10. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. - Prawo ochrony środowiska (j. t. Dz. U. z 2020 r., poz. 1219 ze zm.)